

A „TITKOS BÚ” POÉTÁJA?

(Dayka Gábor kanonizálásának kérdőjelei)

Ha az utóbbi egy-két évtized Dayka Gáborra vonatkozó szakirodalmának – egyébként nem éppen terjedelmes – korpuszát áttekintjük,¹ túlzás nélkül kijelenthetjük: Dayka lírai életműve kapcsán Bíró Ferenc tette a legtöbbet azért, hogy a Dayka-verseket kiemelje abból az értelmezési tradícióból, amelybe hosszú ideje szinte moccsanatlanul belerögzültek.² Bírónak a felvilágosodás-kori magyar irodalomról szóló összefoglalásában a Dayka-fejezet viseli azt a címet, amelyet jelen tanulmány címe is megidéz, egy lényeges különbséggel: ami Bíró Ferenc könyvében állítás („A titkos bú poétája”),³ itt kérdéssé alakult. Nem elsősorban azért, mintha az alábbi gondolatmenet polemizálni kívánna azzal az elemzéssel, amelynek egyébként sokban adósa. Ám a Bírótól megformulázott hangulatos cím némileg félrevezető: hiszen azt sugallja, hogy Bíró itt teljes egészében fönntart egy hagyományos Dayka-interpretációt. Pedig ez annak ellenére sem igaz, hogy Bíró Ferenc az életműre való rákérdezés logikáját alapvetően valóban nem kívánta megújítani, így aztán nagyon sok mindent megőrzött (egyetértő vagy vitató idézetek révén is) abból a hagyományból, amely Daykát – az egyszerűség kedvéért maradjunk egyelőre ennél a megfogalmazásnál – a magyar szentimentális költészet mintaadó figurájának tartja.

A címben szereplő kérdőjel sokkal inkább ennek a tradíciónak szól. Dayka életműve ugyanis – saját olvasatomban – jóval összetettebbnek és dialógusképesebbnek látszik, mint amit ez az értelmezési hagyomány meg tud belőle mutatni, különösen, ha figyelembe vesszük a recepciótörténetnek azokat a mozzanatait is, amelyeket a hatástörténet egy idő után látványosan elmellőzött. Több olyan interpretációs lehetőség is ott lappangott ugyanis a Daykára vonatkozó egykorú reflexiók és az utólagos értékelések között, amelyek soha nem kapták meg a diszkurzív kifejtést – mondhatni, elsikkadtak. Pedig Dayka

¹ Ez a kijelentés alapvetően a legutóbbi Dayka-monográfia (Kabdebó Lóránt könyve) *utáni* szakirodalomra vonatkozik (KABDEBÓ LÓRÁNT, *Dayka Gábor költői pályája*, Miskolc, 1968).

² Ezt a jelenséget különösen látványosan nem is elsősorban a Daykával foglalkozó, néhány újabb szak tanulmány mutatja, hanem egyrészt a népszerűsítő igénnyel fellépő irodalomtörténetek, másrészt pedig a forgalomban lévő középiskolai vagy felsőoktatási szöveggyűjtemények: a kiválasztott (és ilyenformán kanonikusá tett) szövegek alapvetően mindig ugyanazok, s a hozzájuk rendelt értelmezési szempontok is állandóak. Csak egyetlen példa: Nemeskürty István – miközben „alanyi” költőnek nevezi Daykát, aki „az én belső érzelmvilágát” állítja „költészetének középpontjába” – nem tesz mást, mint ötletszerű irodalmi párhuzamok segítségével (Kölcesey, Vörösmarty, Vajda [Nemeskürty itt nyilván nem Vajda Péterre, hanem Vajda Jánosra gondolt], Blake) és két, értelmezés nélkül hagyott Dayka-idézettel (*Kesergés*, *A rettenetes éj* [sic! Nemeskürty nem a Daykától adott, hanem a Kazinczytól származó címmel citálja a verset]) a szentimentális költő sablonját ismétli el (NEMESKÜRTY István, *A magyar irodalom története 1000–1945*, I. Bp., 1993, 355–356).

³ BÍRÓ Ferenc, *A felvilágosodás korának magyar irodalma*, Bp., 1994, 363–371.

esetében az értelmezéstörténet belső töréspontjainak kimutatása azért is különösen lényeges lehet, mert ennél az életműnél a kanonizálás különböző fázisai igen jól tanulmányozhatók.⁴ Hiszen Dayka jelentős fölértékelése csak halála után majd két évtizeddel kezdődött el, egy nagyszabású kanonizációs aktus (a Kazinczy gondozta kiadás) révén, majd aztán bekövetkezett a kánonban elfoglalt pozíció meggyengülése is, párhuzamosan a Kazinczy-féle irodalmi ízlésirány leértékelődésével.

A Kazinczytól végrehajtott kanonizáció mechanizmusainak a megértéséhez abból az eltérésből célszerű kiindulni, amely Dayka saját maga által összeállított kötete⁵ és a Kazinczy gondozásában, 1813-ban megjelent kötet⁶ szerkezete és kompozíciója között mutatható ki.⁷ Dayka kéziratos kötete, amelyet a kötés nyomán Veres Kötetnek szokás nevezni a szakirodalomban, kiadásra előkészített, megszerkesztett gyűjtemény. Ilyenformán felfogható a költői önreprezentáció dokumentumának is: Dayka abban a formában képzelte el saját frói megmutatkozását, ahogyan ez a Veres Kötetbe felvett szövegekből megkonstruálódik. Ne feledjük: a költő szándéka szerint *első* kötetről van itt szó, tehát a színrelépésnek, a magyar irodalom időtlen panteonjába való belépésnek az aktusáról is. Tudjuk azt is, hogy ezt az autográf, letisztázott kötettervet Virág Benedek őrizte meg és adta át később Kazinczynak, aki Dayka halálakor éppen börtönben ült.⁸ Kazinczy így foglalta össze mindazt, amit megtudott a kéziratról: [1802. június 2-án] „Kassán veszem Virág Benedeknek levelével a Dayka Gábor verseinek nyomtatás alá készített autografon kötetét. Hol vette ezt Virág, még maig sem tudom. Hihető, hogy Dayka Trattnerhez küldé, hogy tulajdon költségén nyomtassa, s Trattner, Daykának halálát hallván, Virágnak adta azt megtekintés végett, s Virág, ismervén barátságunkat, s látván, hogy igazítások nélkül ki nem ereszthetetik, nekem kedveskedék.”⁹ Ennek a pár sornak az a kétségtelen tanulsága, hogy Kazinczy tudatában volt annak: egy kiadásra szánt, komplett kötet került a birtokába. Ennek ellenére viszont rögtön megjelenik itt a szerzői autoritást felülbíráló szándék is, az „igazítások” szükségességének a hangsúlyozása – még ha itt körvonalazatlan marad is ezeknek a természete éppúgy, mint a nagyságrendje. Kazinczy az „ultima manus” elvet és a szerzői szándék tiszteletben tartását alárendelte egy másféle

⁴ A Dayka-recepció feltárásához alapvetőek Lőkös István igen nagy anyagot feltáró tanulmányai: LÖKÖS István, *Dayka Gábor utóéletéhez*, Eger, 1965 (Az Egri Tanárképző Főiskola Füzetei, 362); Uő., *Dayka Gábor utóélete II. (1800–1805): Részlet egy készülő nagyobb tanulmányból*, Eger, 1964 (Az Egri Tanárképző Főiskola Füzetei, 324).

⁵ Jelzete: MTAK Kt. M. Irod. Régi s újabb írók 4-r. 1. sz.; eredeti rendjével csak 1993-ban látott napvilágot: DAYKA Gábor *Versei*, kiad. KOVÁCS Ferencné ÓNODI Irén, Miskolc, 1993.

⁶ Újhelyi DAYKA Gábor *Versei*, öszveszedte 's kiadta barátja KAZINCZY Ferenc, Pest, 1813.

⁷ Az összevetésről – termékeny új szempontok alapján – lásd még ONDER Csaba, *Anthológiák a 18–19. század fordulójának magyar irodalmában*, PhD disszertáció kézirata, Debrecen, 2000, 96–101. Vö. még a – kéziratom lezárása után megjelent – következő cikkel: SZÜCS Zoltán Gábor, „Örök ifjúságban”: A Dayka-diskurzus megalapozása, *Huszzonegy*, 2000/1, 41–58.

⁸ „Igaz! nem tudod-e, melly esztendőben halt meg Dayka? Ungvárott-e? tsak Kéz-írásaiból ismérem, 's akarok mostani könyvemben emlékezni felőle. A' Manuscriptumjait tenéked adom.” Virág Benedek Kazinczynak, 1802. március (KazLev II, 466).

⁹ KAZINCZY Ferenc, *Az én naplóm* [1801. június–1804. május] = K. F., *Az én életem*, kiad. SZILÁGYI Ferenc, Bp., 1987, 237.

koncepciónak, ahogyan ez kielemezhető magának a Kazinczytól sajtó alá rendezett, 1813-as kiadásnak a konstrukciós elveiből is.¹⁰

Kazinczy ugyanis az egyes versek szövegének az esetleges javítását elengedhetetlennek vélte. Ebben az a vezérelv vezette, hogy Dayka maga is állandóan korrigálta a verseit; s ha már a halál megakadályozta őt abban, hogy a korrekciókat tovább folytassa, neki, mint a költői szubjektumot leginkább, belülről és empatikusan ismerő barátának kötelessége a végső javításokat megtenni. Vagyis Kazinczy – a versek szövegállapota kapcsán – nem a kegyelet elvét gyakorolta, hanem egy személyiségképből elvont minőségszmény jegyében a végső tökély elérését tekintette céljának. Ilyen értelemben az ő számára Dayka költői életműve nem teljes mértékben lezárt, hanem kényszerűen félbemaradt korpusznak minősült. Olyannyira, hogy a Dayka-kötethez hozzákötve, mintegy annak folytatásául saját fordításgyűjteményét, a *Poétai bereket* prezentálta; sőt, egyik fordítását, amelynek párdarabja, a Dayka készítette átültetés elveszett, magába a Dayka-kötetbe akarta beilleszteni¹¹ – igaz, ezt az ötletét aztán nem valósította meg... Ilyenformán tehát még a fennmaradt versek száma is gyarapíthatónak bizonyult; hozzá kell ehhez persze rögtön tenni: arról nem volt szó, hogy új verseket lehetne írni Dayka nevében, s az életmű gyarapításának komoly feltételei voltak, ráadásul mindez azért mégiscsak elvi lehetőség maradt. A lezáratlanság érzékelése viszont az egyes szövegek stiláris javításának folytatásában is megmutatkozott. Kazinczy ezzel – kimondatlanul is – Dayka szerzői autoritását bírálta felül, Dayka ideáltipikusnak tekinthető, kikövetkeztetett szándékát posztulálva. Ezzel egyébként azt is implikálta – feloldatlan paradoxont hozva létre –, hogy Dayka hajlandó lett volna félig kész, a tökéletességet még el nem ért verseket napvilágra bocsátani, annak ellenére, hogy a javítások lehetőségét éppen Daykának a tökély perfekcionizmusát megcélzó munkamódszere indokolná.

Nem szabad azonban megfeledkezni arról, hogy Kazinczy a korrigálás – ilyen értelmű – elképzelését alapvetően nem a Dayka-életmű gondozása során alakította ki, s először nem is Dayka verseire vonatkoztatta, hanem a saját alkotásaira: amikor 1795. szeptember 23-án, budai fogságában számot vetett azzal, hogy a várható ítélet akár halálos is lehet, végrendeletszerűen éppen saját fordításait bízta rá két, közelinek érzett barátjára. „Ha úgy tetszik a végezésnek, hogy rabságomból (amint minden biztat bennünket) kevés hólnapok múlva kiszabaduljak, magam teszem meg rajta a tisztogatást, s úgy bocsátom sajtó alá; ha pedig fogságomban elhalok, kérem az én leginkább becsült két barátaimat, professor Dayka Gábor és Kis János urakat, ezt Győrött, amazit Löcsén, hogy az idilliumokat ily titulus alatt: »Gesszner Salamonnak Idilliumai. Fordította Kazinczy Ferenc« megtartván ortográfiai különösségeimet és azt a rendet az idilliumok számában,

¹⁰ Ennek elemzésére lásd MEZEI Márta, *A kiadó mandátuma: Kiadói nézetek és eljárások Révaitól Kazinczyig*, Debrecen, 1998, 100, 113–120, 132–137.

¹¹ „Tegnap estve arra emlékeztem, hogy 1794ben Löcsén mulatván, egy délutánt Daykával Göthének apró dalainak olvasgatásában töltöttem-el. Dayka provocált, hogy fordítsuk mind ketten ezt a dalát: (...) Más nap reggel felolvasánk éjjeli munkánkat. A 'Dayka' fordítása nincs-meg. Az enyém meg van. Annak helyébe az enyémot tettem Daykámnak versei közzé, elbeszélvén, hogy az nem övé, hanem enyém.” Kazinczy Kis Jánosnak, Kázmér, 1805. október 1. (KazLev III, 446–447.)

melyet én követtem, külön adják ki.”¹² Ez a néhány soros irodalmi testamentum pontosan arra a két személyre kívánta ráruházni a talán – a váratlanul bekövetkezendő halál miatt – gondozatlanul és befejezetlenül maradó életmű kiteljesítését, akiknek verseit majdan, évtizedekkel később Kazinczy fogja köteté szerkeszteni. Kazinczy akkori élethelyzetében, ahogyan ezt a *Fogságom naplója* jól tükrözi, nem egyszerű elvi lehetőség volt az, hogy az életművét más gondjaira kell bízni; azzal pedig, hogy két költőt nevezett meg életműve gondozójaként, implicite fölhatalmazást adott az esetleges hibák kijavíthatóságára is, hiszen utalt bizonyos, elvégzendő „tisztogatás”-ra. A bizalomnak és az azonos poétikai gondolkodásnak ez a Kazinczytól megvallott, őszinte feltételezése könnyen érthetővé teszi, hogy Daykának – a korai halál miatt – ismeretlenségben lappangó, a kötetben történő megmutatkozást még nélkülöző életművét milyen felhatalmazás birtokában vélte Kazinczy alakíthatónak: éppen a szituáció kölcsönössége és belső szimmetriája adhatta meg a jogot a Daykánál is daykább kötet szerkesztés kialakítására.¹³ Hiszen Kazinczy végül is eltekintett attól, amit 1795-ben ő maga mozdíthatatlannak tételezett saját Gessner-kötete esetében: nem ragaszkodott sem Dayka ortográfiai különösségeihez, sem a Veres Kötet szerkezetéhez.

Figyelembe kell azonban vennünk azt is, hogy Kazinczy nem egyszerűen a Daykától származó autográf verseskönyvnek, a Veres Kötetnek a kiadását tekintette feladatának, hanem az egész életmű felmutatását: a gyűjtőmunkája révén előkerült verses szövegek ugyanis jóval nagyobb korpuszt adtak ki, mint ez az autográf kötet.¹⁴ Kazinczy kettős feladatot látott el: a kéziratok összegyűjtését és dokumentálását egyfelől, a költői életmű kiadását másfelől. Mindkét tevékenységében igen gondosan járt el: a jelenleg ismert Dayka-kéziratok majdnem mindegyike Kazinczynak köszönhetően maradt fenn.¹⁵ Ezt azért is fontos hangsúlyozni, mert minden bizonnyal félreértésen alapul az a – szakirodalomban többször is felbukkanó – megjegyzés, miszerint Kazinczy azért égette volna el Dayka egyik kéziratát, mert az nem tetszett neki. Mezei Márta ezt az állítólagos korrekciós verségetést „aligha minősíthető” eljárásnak nevezte,¹⁶ Debreczeni Attila pedig így írta le az esetet: „Mielőtt azonban bekötette a kéziratcsomót, már megkezdte alakító munkáját a hagyatékon, pl. elégette Dayka Blumauer-fordítását, mint arról maga beszámol Kis Jánosnak, a hagyaték állapotának részletes leírása és az azon végrehajtandó

¹² KAZINCZY, i. m., 177.

¹³ Kazinczy egyik levelében ezt így fogalmazza meg: „Élő Poetának verseiben híre 's engedelme nélkül változtatni, istentelenség. Megholt barátunk verseiben azt tehetjük a' mit gondolunk hogy maga is tett volna ha életben volna még, 's ezt is csak úgy ha feljegyezzük a' Variansokat. Én ezt tevém Daykával, 's változtatásaimat kimutattam.” Kazinczy Kölcsynek, 1813. szeptember 28. (KazLev XI, 70.)

¹⁴ A Dayka-hagyaték teljességre törekvő fölmérését lásd DEBRECZENI Attila, SUBA Zita, *Dayka Gábor kéziratosa hagyatéka*, Debrecen, 1998 (A Debreceni Kossuth Lajos Tudományegyetem Könyvtárának Közleményei, 194).

¹⁵ A kivételek közé mindössze az ILLÉSY János (*Hivatalos adatok Dayka Gábor életéhez*, ItK, 1894, 189–198) és MOLLAY Károly (*Dayka Gábor német nyelvű prédikációja a toleranciáról*, It, 1960, 201–205) kiadta értekező prózai szövegek tartoznak. (Vö. még DEBRECZENI-SUBA, i. m., 184.)

¹⁶ MEZEI, i. m., 135.

átalakítások tervezgetése során”.¹⁷ A mindkettejüktől hivatkozott levél ugyanis nem támasztja alá ezt a sommás, Kazinczyt elítélő vélekedést. Amikor Kazinczy Kis Jánossal ismertette Dayka kéziratot kötetének a tartalmát, az egyik fordítás kapcsán, mellékes megjegyzésként rögzítette a Blumauer-fordítással történeteket: „Heloíz és Abelárd levelei. Pop’ és Colardeau után (ezt az én kéresemre fordította; valamint a’ Blumauer imádságát: Zwey Kräfte sind es, die den Menschen lenken..., mely nem existál többé, mert én elégettem).”¹⁸ Láthatólag a megjegyzés nem a kötet tartalmára vonatkozott, hanem Kazinczy a Daykát inspiráló szerepére mutatott rá, egy újabb példa említésével. A Blumauer-fordítás pedig nem is volt része a Veres Kötetnek: nyoma sincs annak a kéziratnak, hogy Kazinczy – aki inkább gondosan dokumentálni akarta a teljes Daykahagyatékot – bármit is megsemmisített volna ebből az autográf gyűjteményből. A levélből ilyenformán nem lehet a kézirat elégetésének az időpontját a Kazinczy-féle kiadás előkészítésének időszakára vonatkoztatni. Jóval valószínűbb az, hogy Kazinczy a szabadkőműves jellegű, s ezért Daykára potenciálisan veszélyes versfordítást elővigyázatosságból még 1794-es letartóztatása előtt, augusztusban elégette el, Dayka hozzá írott leveleivel együtt.¹⁹

Míg Kazinczy a kéziratok összegyűjtésében a teljességre törekedett, ez az igény immár nem mutatkozott meg a publikálásban: Kazinczy tudatosan és koncepciózusan a versek kiadására összpontosított – ezzel egyébként megalapozott egy máig ható szövegkiadási tradíciót is, s részben ennek köszönhető, hogy bizonyos értekező prózai Daykaszövegek mindmáig kiadatlanok maradtak.²⁰ Az összes vers publikálásának szándéka sajátos szerkesztői feladatot jelentett: nagyon nehezen lehetett volna összehangolni a Veres Kötet sorrendiségét az oda be nem sorolt, részben nyilván tudatosan kihagyott költemények fölvételével. Aligha csodálható, hogy Kazinczy eltekintett Dayka eredeti kötetkompozíciójától.

Ha Dayka kéziratot kötetének kompozíciós elveit próbáljuk meg leírni, az a feltűnő, hogy ez a gyűjtemény alapvetően nem egy szentimentális lírai személyiség megképzését végzi el. A két könyvre osztott gyűjtemény egy arányosan kiépített, szimmetrikus szerke-

¹⁷ CSOKONAI VITÉZ Mihály, *Levelezés*, kiad. DEBRECZENI Attila, Bp., 1999 (Csokonai Vitéz Mihály Összes Művei), 745.

¹⁸ Kazinczy Kis Jánosnak, 1802. szeptember 29. (KazLev II, 492–493.)

¹⁹ A Dayka-levelek elégetéséről lásd a következő utalásokat: Széphalom, 1809. augusztus 8. (kommentár Angelo Soliman Kazinczyhoz intézett, 1792. november 16-i leveléhez); Kazinczy Helmecczy Mihálynak, Széphalom, 1812. április 2. (KazLev II, 283; X, 5). Ez utóbbi levélben Kazinczy kifejezetten arról beszél, hogy ezáltal Daykát akarta megóvni: „Melly kár hogy a’ Dayka’ leveleit 1794ben elégettem, rettegven, hogy ha azok rossz kézbe akadnak, ’s az ő lánczokból kikölt gondolkozását nyilváná tesz, ő szerencséjét eljátsza, ’s kivettetik hivataljából.”

²⁰ Ez jól érzékelhető a kiadástörténet következő, meghatározó állomásakor, az Abafi Lajos gondozta edícióban is: Abafi szintén a versek közlésére szorítkozott, annak ellenére, hogy számos újdonságot hozó bevezető tanulmányában rendszeresen utalt Dayka egyéb kézírataira: DAYKA Gábor *Költeményei*, kiad. ABAFI Lajos, Bp., 1880 (Nemzeti Könyvtár, 11). Nyilván nem független ettől a tradíciótól, hogy a legutóbbi, egyébként igen színvonalas Dayka-monográfiát megíró Kabdebó Lóránt szintén csak a „költői pálya” értelmezésére vállalkozott (KABDEBÓ, i. m.; erre a sajátosságra már Szőrényi László recenziója is felfigyelt: IrtK, 1969, 389–390).

zetbe rendeződik: mindkét kötet „elegyes költeményekből” áll, azaz nem műfaji rendező-
elv működik a kettéosztásban, ráadásul mindkét könyv élén egy-egy előbeszéd található.
Az első előbeszéd (dátuma: Lőcse, 1793. március 24.) pontosan megadja a két könyv
eltérésének alapelvét: „Két nembéli verseket foglal e kötet magában, mire nézve két
könyvetskére osztottam-azt-fel, melyeknek egyike Római mértékre szabott: másika
úgy nevezett Rhythmosos versekből áll.”²¹ Vagyis alapvetően verstani kritériumok szerint
oszlának meg a versek – s ezzel tökéletesen harmonizál a második könyv elé illesztett
bevezető, amely a mértékes verselés magyar nyelvű megvalósíthatóságát fejti ki, konkrét
verstechnikai részletkérdéseket tárgyalva.²² Ezen a két nagyobb egységen belül szintén
szimmetrikus szerkezetet alakított ki a költő: mindkét könyv élén két-két heroida áll (az
elsőben a két Ovidius-fordítás, a *Penelope Ulysseshez*, illetve a *Phyllis Demophoonhoz*,
a másodikban pedig két franciából készült átültetés, a *Helois Abelárdhoz* a *klastromból*,
illetve az *Abelard Heloishoz*).²³ Ezt követi két alkalmi vers, amelynek megszólítottja
egyaránt egy NN. betűjeggyel jelzett, tehát a konkrét személyiségtől immár erőteljesen
eltávolított figura: az első könyvben *Lakodalmi versezet NN. Úrnak másodszori ösze-
kelésekor*, a másodikban *NN. Barátomhoz*. A verseskötet retorikai stratégiája egyértelmű:
nem minősíti lényegesnek, hogy a két költemény ugyanahhoz a személyhez szól-e. Nem
is ad egyértelmű támpontot ennek a kérdésnek az eldöntéséhez: poétikai szempontból
irreleváns életrajzi adalékká degradálja azt az utalást, hogy az utóbbi vers első szava egy
vocativus értelmű konkrét férfi keresztnév („Imrém!”).²⁴ A címadásban felbukkanó azo-
nos, *nomen nescio* jelentésű monogram magának a verstípusnak, az alkalmi költészet
kereteibe illeszkedő epithalamiumnak, illetve episztolának a jellegzetességeire irányítja a
figyelmet. Ezután mindkét könyvben koronázásra íródott alkalmi vers következik: az
elsőben az 1790-ben megkoronázott II. Lipót, a másodikban az 1792-ben megkoronázott
I. Ferenc a megszólított. Ennek a két versnek a beillesztésekor teljesen egyértelmű a
szimmetrikus szerkezet kiépítésének szándéka: az előző vers ugyanis – ahogyan ezt az
alcím félreérthetetlenül teszi – egy latin vers fordítása, ráadásul annak is csupán egy
része („Eleje egy nagyobb költeménynek, melyet készített T. Bárdosy János a Lötsei
Iskolának helybeli Igazgatója fordított. Deákból 1792.”).²⁵ A dátum arról is árulkodik,
hogy az átültetés nem a koronázás idején, hanem két évvel később készült, azaz akkor,
amikor az I. Ferenc koronázására írott vers; ilyenformán aligha kétséges, hogy itt egy
lírai párdarab megalkotása volt a cél. A két könyv szimmetriája abban teljesezik ki, hogy

²¹ DAYKA (1993), i. m., 7.

²² Dayka verstani nézeteinek értékelésére lásd KECSKÉS András, *A magyar verselméleti gondolkodás története: A kezdetektől 1898-ig*, Bp., 1991, 177–179.

²³ Ez utóbbi két szöveg Charles Pierre Colardeau Pope-átfordozásának lefordítása, vö. FEST Sándor, *Pope és a magyar költők = F. S., Skóciai Szent Margittól A walesi bárdokig: Magyar–angol történeti és irodalmi kapcsolatok*, szerk. CZIGÁNY Lóránt, KOROMPAY H. János, Bp., Universitas, 2000, 281–282.

²⁴ Ezen a ponton külön jelentősége lehet annak, hogy ez a személyességtől való eltávolítás egy korábbi, et-
től eltérő szövegváltozat módosításával jött létre: Abafi kiadásában ez a vers *Vitéz Imréhez* címmel szerepel.
Abban a formában a szöveg episztoláris karakterének konkrétumai jóval erősebbek, mint ebben a változatban.
Vö. DAYKA (1880), i. m., 19–20, ill. 156–159.

²⁵ DAYKA (1993), i. m., 26.

mindkettőben anakreontika, illetve epigrammák zárják le a kompozíciót. Dayka a kötetbe – több alkalommal is – két változatban vette fel műveit: ahelyett, hogy a tökély perfekcionizmusát mutatta volna föl, egyenrangú változatokként helyezte egymás mellé a korábbi és a későbbi szöveget. Ilyet megtett fordítás esetében is (a két Helois–Abelard heroida), de saját versénél szintén folyamodott ehhez az eljáráshoz (*Eggy Egri Szépnek neve-napjára, A megharagudt Phyllis*).

Mindehhez ráadásul azt is hozzá kell számítanunk, hogy – láthatólag – a verseskötetben nem is vált el egymástól fordított és eredeti mű: hangsúlyos, nyitó pozícióba is olyan átültetések kerültek, amelyek eredeti szerzőjét fel is tüntetik a címek (pl. Ovidius), de a későbbi versek esetében is jelzetten felbukkannak fordítások (pl. Anakreón, Pope, Segrais művei).²⁶ A fordítás problematikája azáltal is tematizálódott a kötetben, hogy a függelékben négy latin és egy német nyelvű vers is olvasható – meghökkentő módon egyébként egységesen magyar címekkel ellátva, s így a paratextusok révén egyértelműen beleillesztve a verseskötet egészének kompozíciójába. S hogy a visszacsatolás teljes legyen, a latin nyelvű versek egyike nem más, mint az I. Ferenc koronázására írott magyar nyelvű költemény lefordítása latinra. Ez utóbbi gesztus újabb szimmetriát tesz láthatóvá: egy műfaj két nyelven történő tökéletes megvalósítása látszik itt az igazi költői kihívásnak. Hiszen az I. Lipót tiszteletére írott Bárdosy-vers latin eredetijét a Dayka-kötetből nem ismerhetjük meg, mivel az első könyv főszövegébe a magyar átültetés került; a második könyv főszövegében szereplő, I. Ferenchez címzett vers magyar eredetijének Daykától származó, a függelékbe beiktatott latin fordítása azonban már ott van a kötetben, s így felmutathatta a költő, hogy a panegyricus poétikai lehetőségeit magyarul és latinul egyaránt képes kiteljesíteni.

Dayka saját maga összeállította kötetének olvastán tehát igencsak kétséges lehet, hogy egy ilyen költői önreprezentációra miféleképpen építhető föl a szentimentális lírai személység létrehozásának olvasói stratégiája. Az aligha kétséges, hogy nem magától értetődő egy ilyen karakterű olvasat szolgálatába állítani a verseket, illetve aligha csodálható az, hogy egy ilyen olvasat érvényesítéséhez Kazinczynak jelentősen át kellett alakítania az eredeti kötetkompozíciót. Éppen ezért különösen fontos lehet az a néhány, nem is teljesen kifejtett reflexió, amely még a Kazinczy-kiadás – rendkívül hatékonynak bizonyuló – olvasási ajánlata előtt próbált meg közeledni a Dayka-szövegekhez: hiszen Daykának jelentek meg művei a korabeli folyóiratokban, s ilyenformán nem a kéziratban maradt, összeállított kötet volt az első megmutakozása.²⁷ A Kazinczy-féle olvasat ugyanis egy erőteljes kanonizációs gesztus lehetséges, de nem szükségszerű terméke és előfeltétele.

A Mindenes Gyűjtemény egyik 1790-es cikke, amelyet szapphói strófában megírt üdvözlő vers is kísért, Daykát még nem költőként méltatta, hanem a magyar nyelv terjesz-

²⁶ Dayka versfordításainak forrásait – egész életművét áttekintve – Gálos Rezső foglalta össze táblázatszerűen: GÁLOS Rezső, *Dayka Gábor költészete*, EPhK, 1913, 235–236.

²⁷ A Dayka-recepció ezen szakaszára nézve lásd LŐKÖS István, *Dayka Gábor utóélete I. (1787–1800)*, Eger, 1962 (Az Egri Tanárképző Főiskola Füzetei, 257).

tőjeként.²⁸ A kétfázisú dicséret az említett irodalmi működés értékét is ennek rendeli alá (Dayka „szüntelen a' Magyar munkáknak készítéseiben fáradozik”); ennél sokkal jelentősebbnek ítéltetik azonban az a törekvése, hogy „kedves nyelvünk' tanulására nem kevés Tótokat és Horvátokat édesített”.²⁹ Dayka ebben a néhány sorban a magyar nyelvi ideológiát vállaló katolikus papnövendékek sorába illeszkedik bele, mintegy annak eleven cáfolatául, hogy a magyar nyelvűség szorgalmazása csak protestáns ügy lenne – s noha a versben van utalás saját költői tevékenységére is (a „híres Pindarusként” metafora), ez nem kap különleges hangsúlyt; bár a Pindaroszhoz hasonlítás egyébként az óda-költészet tradíciójába való beillesztést implikálná.³⁰ Kazinczynak egy 1794-es levelében már egy – ehhez képest – más természetű Dayka-kép ragadható meg, s az itt megfogalmazódó szempontok még egy-két döntő ponton eltérni látszanak a nagyjából két évtizeddel későbbtől is, noha a konstans mozzanatok kétségtelenül megvannak: „Nyelvünkre 's Poesisünkre nézve nekem ez az ifjú ember egyik legszebb reményem. Nem ismerek semmi szebbet, mint némellyik dala, 's gyönyörködve látom, mint hányja tűzre, 's rakásokban mind azt, a' miben magának nem tetszetik. Némelly dolgozása nyolcz kilencz ízben van leírva táskájában, elhintve mindenike új meg új igazításaival. A' Fiumei Gubernátor, Pászthory, nekem egyszer, midőn vele Nyelvünk' 's Literaturánk' emelkedése felől szóllék, egy feledhetetlen intést ada: Munkádat, úgy mond' ez a' nagy ember, csak akkor tekintsd jónak, midőn azt még jobba semmi erőlködések nem tehetik. Horázt a' kilenc esztendő és a' limae fuga által nem mond egyebet, s a' szó engem még is úgy megragada, mintha azt soha sem hallottam volna Horáztól. Dayka ezt teszi, 's látszik dolgozásin, hogy ezt teszi. És még is, valamint szerencsésebb verseinél semmit nem ismerek, semmit nem képzelhetek még bájosabbat, úgy nem szerencsétlenebbet, mint prosája; Grammaticája pedig éppen rossz, sőt irtóztató. Sokat tanult, és tanulni mindég fog.”³¹ Ebben a néhány sorban most talán nem is az a legfeltűnőbb (bár ez is megérdemli a figyelmet), hogy a *Tövisék és virágok* epigrammáinak egyik legnevezetesebb darabjából, a *Himfy* címűből³² ismerős verségetés-metaphora már ekkor felbukkan Kazinczynál, ráadásul Daykához kapcsolva – s egyéb adat híján nem is lehet eldönteni, hogy ekkor még valódi cselekedet leírásáról van-e szó, vagy már itt is metaforáról. A Dayka-értelmezés felől nézve ennél sokatmondóbb az a szembeállítás, amelyet Kazinczy költő és prózaíró, majd költő és grammatikus között felállít; egyrészt még a verseket is egy perfekcionista tökéletesedési folyamat végpontja felől tekintve, mintegy ígéretként minősíti elismerően, másrészt pedig Dayka prózáját és grammatikáját kifejezetten rossznak tartja. Jól látható: Kazinczy itt jelentős szűkítést alkalmaz az – ekkor még távolról sem lezárt – Dayka-életműben, hogy a dicséretet megfogalmazza. Ezek után nem is csodál-

²⁸ Mindenest Gyűjtemény, 1790, IV, Szent György havának 21. napján, 87–90.

²⁹ *Uo.*, 88–89.

³⁰ A cikket és a verset közölte Abafi is: ABAFI Lajos, *Dayka Gábor élete* = DAYKA (1880), i. m., IX.

³¹ Kazinczy Kis Jánosnak, Várad, 1794. március 4. (KazLev II, 343–344.)

³² A vers a legújabb kiadásban: KAZINCZY Ferenc *Összes költeményei*, kiad. GERGYE László, Bp., 1998 (Régi Magyar Költők Tára: XVIII. század, 2), 117. Értelmezéséhez lásd még GERGYE László, *Műzsák és Gráciák között: Kazinczy Ferenc és a gráciaköltészet*, Bp., Universitas, 1998, 59–71.

ható Földi János – egyébként évekkel korábbi – reagálása; Kazinczy ugyanis neki jóval az imént idézett levele előtt megküldte Dayka grammatikáját, s Földi úgy nyilatkozott erről az értekezésről, hogy elmarasztaló véleményét semmilyen egyéb tevékenység vagy írásmű iránti tisztelet nem ellenpontosztta. Földi számára Dayka rossz grammatikus és nem több; ráadásul azt a veszélyes tendenciát is benne vélte fölfedezni, hogy a magyarul nem igazán tudó katolikusok bele akarják ártani magukat a nyelv dolgaiba, amikor az pedig derék reformátusokra várna: „Te pedig Barátom ne engedd magadat az ilyenek által eltsábbíttatni. Sőt (ezt egyedül magadnak írom) fogjuk köz erővel a’ dolgot, ne hogy a’ pápista magyarság, a’ kiké mindazonáltal nem a’ legtisztább magyarság, felsőségre emelje magát, ’s a’ nyelvben is, mint egyebekben törvényt osszon. Én óhajtanám, hogy egygy tiszta magyarságú Reformálttól került grammatica állana most fel.”³³

Külön figyelmet érdemelnek Csokonainak a Dayka-kiadás előkészítése során elkészített jegyzetei: Kazinczy ugyanis eljuttatta Csokonaihoz a kéziratot, hogy „a’ hol igazítás-ra való lát benne, tégyen próbát rajtok”. Kazinczy levele, amelyben fölkerlte Csokonait a közreműködésre, azért is érdekes, mert ebben a pár sorban azt állítja Daykáról: néhány dala „olly édes, mintha a’ szerelem sugallotta volna”.³⁴ A föltételezettséget sugalló megfogalmazás („mintha”) arra utal, hogy Kazinczy itt nem kívánt közvetlen életrajzi eredeztetést láttatni Dayka lírája egyik legjobbnak ítélt csoportjában: a szerelmet tárgyazó dalköltészetet ebben az értelemben nem vélte biografikus magyarázatra szorulóknak. Ezek után talán nem is meglepő, hogy a kéziratot megkapó Csokonai szintén nem az alanyi, személyes költői hitel felől olvasta a Dayka-verseket. Annak ellenére egyébként, hogy Kazinczy minden bizonnyal nem a Dayka összeállította kötet kéziratát vagy annak másolatát juttatta el Csokonaihoz: Csokonai tanulmányértékű jegyzetei ugyanis majdnem abban a sorrendben sorolják föl a kommentált verseket, amely a későbbi Kazinczy-kiadás sorrendjével egyezik meg.³⁵ Csokonaihoz feltehetően nem jutott el Dayka két előszava sem, hiszen ezeket Kazinczy nem sorolta be a töle kiadni kívánt költői művek közé, s Csokonai sem tesz említést róluk; Csokonai mégis mintha ezeknek a szövegeknek az intenciója szerint értékelte volna a verseket. Megjegyzéseinek legnagyobb részét ugyanis verstani, prozódiai kérdések boncolgatása töltötte ki – vagyis ahhoz a szándékhoz mérte hozzá a költeményeket, amelyeket a Veres Kötet második könyvének előszava tett explicitté, noha ő csupán magukból a versekből vonhatta el ezt a szempontot. Ebből az olvasatból aztán természetesen következett az is, hogy Csokonai a – jelenlegi Dayka-kánon szerint – legfontosabb versek egyikét, *A rettenetes Éj-szakát* sem egy szentimentális életérzés kifejeződéseként fogta fel; sokat idézett kijelentése („Ez ám a poétai

³³ Földi János Kazinczynak, 1791 (KazLev II, 241); természetesen az sem zárható ki, hogy Földi elmarasztaló véleménye befolyásolta Kazinczy három évvel későbbi levelének állásfoglalását is.

³⁴ Kazinczy Csokonainak, Érsemjén, 1802. november 27. (CSOKONAI VITÉZ, i. m., 215.)

³⁵ Erre elég talán annyit említeni bizonyítékként, hogy Csokonai „I. Versezet”-ként *A virtus becsét* említi, amelyet Kazinczy kiadása tett később kötetnyitó darabbá: *Jegyzések és említések a Dayka verseire* = CSOKONAI VITÉZ Mihály, *Prózai művek*, kiad. VARGHA Balázs, Bp., 1981, 473. Ugyanakkor viszont – amint arra Borbély Szilárd és Debreczeni Attila volt szíves felhívni a figyelmemet – Csokonai listájának sorrendje a továbbiakban nem egyezik meg teljesen a Kazinczy-féle kiadás sorrendjével, bár ahhoz közel áll.

Nachtstück!")) annak tömör előrebocsátása, amit aztán a versről adott további elemzése is világossá tesz, hogy Csokonai számára itt a lírai hatáselemek funkcionális és intenzív felhasználása volt a leginkább méltányolható teljesítmény, vagyis szerinte a vers értéke abban állna, hogy nyelvi eszközökkel egységes hatást tud kelteni.³⁶

Csokonainak ez az – egyébként egykorúan nem publikus, s így zárványnak bizonyuló – olvasata láthatólag attól maradt érintetlen, amit Kazinczynak a saját kiadásához illesztett, nagyszabású és nagyhatású Dayka-életrajza kifejtett: a Kazinczy-kiadás átszerkesztő mechanizmusát ugyanis ez a biográfia tette teljessé, s így adhatott a megjelenő első Dayka-kötet egy olyan olvasási ajánlatot, amelyben a versek szövegének sorrendje hézagatlanul illeszkedett az életrajzban megkonstruált személyiségkép legfontosabb vezérelveire. Kazinczy ugyanis a biográfiában fogalmazta meg a szomorú élet narratíváját, amely ilyenformán Dayka verseinek szentimentális olvasatát nyitotta meg; itt fejtette ki a kettejük közti barátság történetét, amely ebben a kontextusban a kiadásra és az életmű gondozására való felhatalmazás narratívájaként értelmezhető. S ami legalább ennyire fontos, megalapozta a klasszicista korrekcióelv szerint alkotó költő toposzát is, amely egyrészt ismét a javításokra való felhatalmazottsághoz kapcsolódik, másrészt pedig fölerősíti azt a költői szerepértelmezést, amely Kazinczy saját felfogásában mutatkozik meg. Mindezek a biográfiára ráakódó, erőteljes koncepcionális elemek pedig az – egyébként széleskörű és alapos – anyaggyűjtés során felbukkanó adatok átcsoportosításával épülhettek hatásos retorikai szerkezetekbe. Hiszen a szomorú élet narratívájához igencsak szükség volt a magánéleti boldogtalanság tételére. Sajátos módon ez a tétel elsősorban nem Dayka betegségének vagy két gyermeke elvesztésének hangsúlyozásával alapozódott meg, hanem Dayka szerencsétlen és boldogtalan házasságának az applikálásával. Kazinczy mindezt Dayka egykori barátjának, Bodnár Antalnak a leveleire építette rá, annál is inkább, mert Daykától magától nem lehetett idézni olyan megnyilatkozásokat, amelyek személyes boldogtalanságára utaltak volna. Csakhogy Czeizel János már 1905-ben teljes joggal – bár, sajnos, nem túlságosan nagy hatással – figyelmeztetett arra, hogy Bodnárnak a Dayka felesége irányában kifejezetten ellenséges és elfogult megjegyzései igencsak egyoldalú forrásnak tekinthetők: „Milyen volt költőnk családi élete, tényleg boldogtalansága vitte-e rá, hogy „ívás”-nak adta volna magát, csak akkor tudnók biztosan megállapítani, ha életére más okmányok, mint a Bodnár levelei állnának rendelkezésünkre.”³⁷ Csakhogy sem a lőcsei vagy az ungvári professzori állás megpályázására és betöltésére vonatkozó hivatalos iratok,³⁸ sem a Daykára vonatkozó, két gimnáziumi igazgatójától (Bárdosy János, Fekete Imre) származó levelek nem tartalmazznak egyetlen utalást sem a házasság megromlására; természetesen ez következhetik részben az iratok jellegéből is – ám a két visszaemlékező igazgatót már minden bizonnyal nem kötötték a hiva-

³⁶ Erre már felfigyelt Bíró Ferenc is: BÍRÓ, i. m., 366.

³⁷ CZEIZEL János, *Dayka Gábor lőcsei tartózkodása*, ItK, 1905, 47–48; Czeizel egy másik cikkében kifejezetten Bodnár egyik közlését korrigálta a lőcsei római katolikus plébánia anyakönyvei alapján: CZEIZEL János, *Adatok Dayka Gábor életrajzához*, EPhK, 1902, 952–953.

³⁸ ILLÉSY, i. m.; CZEIZEL János, *Dayka Gábor, mint a magyar nyelv s irodalom tanára*, Magyar Paedagogia, 1902, 488–494; MAZUCH Ede, *Dayka Gábor ungvári tanársága*, It, 1913, 340–349.

talos iratszerkesztés kritériumai. Még csak az a vélekedés sem nagyon használható fel közvetett érvenként a feleség kárhoztatására, hogy Dayka költői működése Ungváron megszűnt: Fekete Imre, Dayka itteni fölöttése ugyanis azt írta Kazinczynak, hogy a hozzá írott – nyilván alkalmi – költemények elkallódtak; ezek szerint pedig Dayka itt is, súlyosbodó betegsége ellenére írt verseket, hiányuk csupán annak tulajdonítható, hogy ezeket nem őrizték meg.³⁹ A Dayka-életrajz Kazinczytól eredeztethető narratívájában a feleségnek egyértelműen a diabolikus kísértő szerepe jutott, aki elvonja a költőt mindattól, ami-re hivatva lenne. Ennek alátámasztása azonban egyáltalán nem történt meg: a forráskritikai óvatosság igénye alárendelődött a Dayka-életmű domináns olvasatának, amely még az olyan gondos és árnyalt elemzésekben is megmutatkozik, mint a Kabdebó Lóránté vagy a Bíró Ferencé;⁴⁰ önmagában ugyanis a „szomorú élet” narratíváját újramondó érvek nem adnak választ arra, hogy miért lett volna szomorúbb Dayka élete, mint a magyar irodalom többi szomorú életű költőjéé – ennek a toposznak az összekapcsolása azonban a versek biografikus karakterű olvasatával már hatásosan tükrözheti a sorscsapásokra szentimentális lelkülettel reagáló lírai személyiség arcvonásait. Ennek érdekében azonban el kellett felejtetni azt a nyugtalanító észrevételt, amelyet Czeizel János fogalmazott meg: „Egyetlen költeménye sem maradt fenn [Daykának – Sz. M.], mely a betegsége alatt kiállott szenvedésekről szólna, pedig mindig a bánat, a szomorúság, a szenvedés dalosa volt. Ír lakodalmi verseket, ír elégiákat ismerősei halálára s egyetlen hangot sem talál, mellyel örömét fejezné ki, midőn gyermekei születnek, egyetlenegy szóval sem említi fájdalmát, midőn két leánykája elhal. Egyetlenegy költeményünk sincs, mely házasságáról, családi életéről szólana, egyetlen versünk sincs feleségéről, kihez régente, midőn még kezét nem bírta, oly panaszos hangon fohászkodott. Panasz, szomorúság, kétségbeesés képezték költeményei tárgyát s midőn a legnagyobb betegségben kínlódik, nem tör ki többé égető panaszokban.”⁴¹ Czeizel János szavai annak tapasztalatáról árulkodnak, hogy Dayka lírai életműve bizony nem teljesíti be hiánytalanul azokat az elvárásokat, amelyeket egy alanyi, szentimentális költő kapcsán meg lehet fogalmazni – pedig Czeizel még csak nem is a Veres Kötet kompozíciójából indul ki, hanem az összes fennmaradt versből.

Ám nem is ez az egyetlen pont, amelyben a Dayka-életmű domináns olvasatának az igencsak szűk, az írói teljesítmény jelentős részére érvénytelennek bizonyuló volta megmutatkozik. Nem épült be például Dayka szentimentális karakterű olvasatába az a Bárdosy Jánostól származó, s Kazinczytól is rögzített adalék, amely Dayka kivételes

³⁹ Fekete 1805. október 5-i, latin nyelvű levelét közölte HARSÁNYI István, *Valkovszky János, Bárdosy János és Fekete Imre egy-egy levele Kazinczy Ferenchez*, ItK, 1912, 198–206; magyar fordításban lásd MAZUCH, i. m., 347–349.

⁴⁰ Kabdebó egyik – egyébként színvonalas – verselemzésében erősen ott kísért a „boldogtalan Dayka” toposza (KABDEBÓ Lóránt, *Dayka Gábor: A rettenetes éjszaka*, ItK, 1969, 269–274), Bíró Ferenc pedig vonatkozó fejezetének első mondatában azt mondja Daykáról, hogy „a magyar irodalom legszomorúbb életű költői közé tartozik” (BÍRÓ, i. m., 363).

⁴¹ CZEIZEL, i. m., 46–47.

rögtönző képességéről árulkodik⁴² – ez nyilván azért nem kapott hangsúlyt a Kazinczy-féle narratívában, mert a klasszicista korrekcióelv felmutatását gyengítette volna. Ugyanígy háttérbe szorult Daykának a magyar grammatika iránti érdeklődése is, amelyet saját tanári munkája is előhívhatott, hiszen – tankönyv híján – neki magának kellett kompendiumot összeállítania a magyar nyelv oktatására;⁴³ ezzel a törekvésével Dayka nem is rítt ki saját korából, sőt, igazából az lett volna különös, ha nem mutat kitüntetett érdeklődést a nyelvkérdés iránt. Mindazonáltal Daykának nemcsak az 1790-es évek nyelvi mozgalmaiba való beillesztése maradt el, hanem Dayka latin nyelvű grammatikája is mind a mai napig kiadatlan.⁴⁴ Dayka prózai műveinek jelentősebb darabjait először kéziratból Gálos Rezső közölte 1913-ban,⁴⁵ de azóta sem készült olyan Dayka-kötet, amely fölvette volna ezeket az írásokat, sőt, az azóta készült fontos összegzések sem kívántak számot vetni ezekkel a prózaepikai kísérletekkel.

Ennél is látványosabb azonban a lírai életmű bizonyos szegumentumainak a kirekesztése. Dayka latin és német nyelvű verseit Kazinczy még természetes módon fölvette a kiadásába (a töredékes művek kiegészítésére a korszak legnagyobb hazai latin nyelvű költőjét, Hannulik János Krizosztomot kérve föl), ám a – Kazinczy halála miatt – Toldy gondozta második kiadásból ezek már kimaradtak; Toldy mindezt csak ezzel a dodonai mondattal kommentálta: „Elmaradának a’ latín versek is, könnyen kitalálható okokból.”⁴⁶ A latin versek egy részét a Veres Kötet 1993-as kiadása tette csak újra hozzáférhetővé – ide azonban természetesen csak azok a szövegek kerülhettek be, amelyeket Dayka beillesztett a kötettervébe. A latin nyelvű versek szövegszerű elemzése mindezek után éppúgy hiányzik az újabb szakirodalomból, mint ahogy a latin nyelvű költői működés funkciójára való rákérdezés: sokatmondó, hogy a költői pálya áttekintésére vállalkozó Kabdebó Lóránt különösebb indoklás nélkül tekintett el ezeknek a verseknek az elemzésétől. Pedig ezek a latin nyelvű költemények nem minősíthetők még a 19. században sem érdektelennek vagy elhanyagolhatónak: Szörényi László publikálta azokat a – feltehetőleg a 19.

⁴² „Ha ki azt vélné, hogy illy sokat illy egyenlő írással Dayka nem írhatott előbbi dolgozás nélkül, emlékezzék arra, a’ mit Bárdosy beszélt ide kötetett levelében, hogy ő mint dictált egy időben két Irónak kétféle verset.” Kazinczy szavait idézi: GÁLOS, *i. m.*, 229–230. Vö. még Bodnár Kazinczyhoz írott, 1805. október 25-i levelének következő soraival is: „Azt tudom, hogy Dayka gyakran még poeta és feljebb való tanuló korában, ha megszölitették, hogy erről vagy arról a tárgyról mondjon egy pár verset; azonnal kész volt, és kevés gondolkodásra helyes distichonokat köpött.” DAYKA (1880), 122.

⁴³ Erre lásd CZEIZEL (1902), *i. m.*

⁴⁴ Abafi a bevezető tanulmányban röviden utal rá, éppúgy, mint Bárdosy János latin nyelvű, az európai és ázsiai kunokról szóló kéziratának fordítására (ABAFI Lajos, *Dayka Gábor élete* = DAYKA [1880], *i. m.*, XXV), közölni azonban nem közölte. Megjegyzendő, hogy Debreczeni Attila vezetésével most indultak el az előkészületek egy minden eddiginél átfogóbb, Dayka összes kéziratát feldolgozó, kritikai igényű kiadásra; ebben pedig a grammatika éppúgy helyet kap majd, mint a többi kiadatlan kézirat.

⁴⁵ GÁLOS, *i. m.*, 231–234.

⁴⁶ TOLDY Ferencz, *Dayka élete* = DAYKA’ *Versei*, öszveszte KAZINCZY Ferencz, második bővebb kiadás, Buda, 1833, XII. Tehát nem a Toldy-féle kiadás az az egyetlen kiadás, amely még tartalmazta a latin verseket, ahogyan Szörényi László írja egy helyütt, nyilván tollhibából eredően: SZÖRÉNYI László, *Latin költészet 1770 és 1820 között* = Sz. L., *Studia Hungarolatina: Tanulmányok a régi magyar és neolatin irodalomból*, Bp., 1999, 115.

század második feléből származó – kéziratos fordításokat, amelyeket egy bizonyos, nem teljesen megnyugtató módon azonosítható Tóth László készített Dayka latin nyelvű verseiből.⁴⁷ Ezek az átültetések azt feltétlenül valószínűsítik, hogy volt olvasóközönsége Dayka ezen verseinek is – annak ellenére, hogy a szentimentális Dayka portréjába egyáltalán nem épültek be ezen szövegek tanulságai.

Dayka úgy vált az 1810-es évek mintaadó költőjévé, hogy a Kazinczytól kialakított olvasási ajánlat határozta meg a befogadását.⁴⁸ Még ha felbukkant is olyan dokumentált olvasat, amelyik nagyon nem értett egyet ezzel a kanonizációs stratégiával (ilyen volt Batsányi Jánosnak a saját példányába bejegyzett glosszáiból rekonstruálható véleménye⁴⁹), mind a publikált anyag, mind a kiemelt szövegek, mind pedig a kommentárok esetében Kazinczy Dayka-képe maradt a domináns. Ez mutatkozik meg Kölcsey töredékben maradt kritikájában is,⁵⁰ amelynek igazi érdekessége talán nem is a voltaképp kikövetkeztethetetlen gondolatmenetben rejlik, hanem abban a gesztusban, hogy Kölcsey egyáltalán méltónak találta a recenziálásra: eszerint számára az 1810-es évek elejének egyik legfontosabb költője (Csokonai, Berzsenyi és Kis mellett) éppen Dayka volt.⁵¹ Dayka felértékelődése azonban azt is magával hozta, hogy ezáltal elszigetelődött attól a kontextustól, amelyet az 1780-as, 1790-es évek irodalmi termése és olvasatai jelentettek. Sajátos módon a voltaképp húsz évvel korábbi, szelektált versanyaghoz társított, elsősorban aktuális tétellel és nem történeti-poétikai relevanciával kialakított interpretáció tehette kortárs költői életművé ezt az erőteljesen 18. század végének mutatózó oeuvre-t. Erről árulkodik Bajza Józsefnek az 1833-as, Toldy-féle kiadásról szóló recenziója is; amit ő Daykában fölfedez (a lélekfestés, a szentimentális életérzés alányilag hiteles kifejtése), rendkívül messze van Csokonainak az egészen más poétikai tradícióban gondolkozó megjegyzéseitől: „Daykának egész poésise lélekfestés, oly hív és való, hogy nem ismerek magyar költőt, ki őt ebben felülhaladta volna. [...] Míg mások szívök állapotját festik, Dayka saját szívével látszik beszéltetni, mit érez. [...] Tekintsünk például a *Titkos Bú*, s *Esdeklés* című darabokra: bennök minden a lélekből van véve s a lélekre vitetik vissza; homályos bú, előre-érezés, elfojtott sóhajtás, rejtett ah, epedő gerjedezés, szerelmi bájos édesség, elhúnyt öröm, néma jajgatás, emésztő bánat, kínos édes nyögdelések, édes elragadtatás, álvígtség stb., ezek azon ideák, gondolatok, szavak, melyekkel Dayka foglalatosskodik, melyekről zeng, melyekkel fest, s szinte meglep bennünket gazdagságával a

⁴⁷ SZÖRÉNYI László, *Dayka Gábor latin versei Tóth László fordításában*, Acta Historiae Litterarum Hungaricarum, XXVII, 1991, 19–31.

⁴⁸ Ezt részletesen feldolgozta jól dokumentált tanulmányában LÖKÖS István, *Kazinczy 1813-as Dayka-kiadásának korabeli fogadtatása: A magyar klasszika történetéhez* = L. I., *Magyar és délszláv irodalmi tanulmányok*, Bp., 1984, 37–60.

⁴⁹ Ezt feldolgozta: CZEIZEL János, *Bacsányi jegyzetei Dayka Gábor 1813-ban kiadott verseihez*, EphK, 1902, 744–746.

⁵⁰ KÖLCSEY Ferenc, *Recenzió Dayka Gáborról* = KÖLCSEY Ferenc *Összes művei*, kiad. SZAUDER József, SZAUDER Józsefné, I, Bp., 1960, 431–432.

⁵¹ Kölcsey Dayka-kritikájáról legutóbb: GYAPAY László, *Egy recenzió téje: Kölcsey befejezetlen kritikája Dayka Gáborról*, ItK, 1999, 273–290.

psychológiai kitételeknek, melyekben egyébiránt nyelvünk nem igen bővelkedik.”⁵² Bajza olvasata immár teljesen függetlenedni látszik mindazoktól a poétikai kérdésektől, amelyeket Dayka Veres Kötetének „tüzetes olvasata” alapján föltárhathunk, s nincsen sok köze a fennmaradt kéziratanyag jelentős hányadához sem; mindazonáltal mégsem lehet a „szentimentális” Daykát mint a „titkos bú poétáját” megkonstruáló, igen nagy tradíciójú értelmezést⁵³ illegitimnek vagy tévesnek minősíteni. Hiszen lehetséges értelmezésről van szó, amely rendelkezik bizonyos korlátozott megvilágító erővel: vagyis pontosan olyan, mint bármilyen más értelemkonstrukció. A Kazinczy-féle kanonizációs gesztust pedig nemcsak máig elérő hatása, hanem belső gondolati koherenciája és komoly filológiai megalapozása is igen jelentősnek mutatja. Mint minden fontos értelmezési tradíciót, ezt sem fölösleges azonban kitenni a történeti-poétikai kritériumok dekonstruáló hatásának: így talán tényleg lehetségessé válik a Dayka-életmű újraolvasása.

Márton Szilágyi

LE POÈTE DU « CHAGRIN SECRET »? LES POINTS D'INTERROGATION RELATIFS À LA CANONISATION DE GÁBOR DAYKA

L'étude traite de l'image créée dans l'histoire littéraire hongroise traditionnelle de l'œuvre poétique de Gábor Dayka (1769–1796). Jusqu'à présent, l'interprétation de cet œuvre est influencée par l'histoire de ses éditions. De son vivant, Dayka ne vit pas son recueil de poèmes paraître, après sa mort précoce celui rédigé par lui-même fut transmis à son ami, Ferenc Kazinczy qui, d'une part à la base du dit « Volume Rouge », d'autre part, à la suite d'un travail de recherche assidu pour trouver tous les manuscrits de l'auteur, publia les poèmes de Dayka en 1813. Or, cette édition avait subi d'importantes altérations par rapport à la conception d'origine du Volume Rouge. En rédigeant cette édition, Kazinczy avait comme objectif de proposer aux lecteurs – explicitement et implicitement (c'est-à-dire avec la biographie de Dayka annexée aussi bien qu'avec l'ordre des poèmes) – de voir Dayka dans le canon littéraire comme le poète modèle du sentimentalisme hongrois. L'étude va au fond du Volume Rouge et y démontre certains éléments de l'interprétation traditionnelle due à Kazinczy, en proposant une autre interprétation possible ; celle prenant en considération la manière de réflexion poétique de la fin du XVIIIe siècle.

⁵² BAJZA József, *Dayka Gábor* = BAJZA József *Összeüjtött munkái*, 3. kiadás, kiad. BADICS Ferenc, III, Bp., 1901, 305–306.

⁵³ Ehhez a hagyományhoz kapcsolódik egyébként Baróti Dezső is, aki szerint például „kevés magyar költő van, aki olyan erős pszichológiai érzéssel írt volna, mint ő [ti. Dayka – Sz. M.]. Állandóan analizálja önmagát.” (BARÓTI Dezső, *Dayka Gábor* = B. D., *frók, érzelmek, stílusok*, Bp., 1971, 192.) Nem meglepő, hogy Bajza főntebb idézett szavait „találó”-nak nevezi, és egyetértőleg idézi... (195–196.)